TAKSİM'DEN GALATASARAY'A

AMCABEY VE *AYDABİR* YAZILARI

SERMET MUHTAR ALUS

Hazırlayan
Yakup Öztürk

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2086
KÜLTÜR SERİSİ: 1133

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-700-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Düzelti: Nesrin Eke

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul- 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

SERMET MUHTAR ALUS (1887-1952)

Sermet Muhtar Alus, 28 Mayıs 1887'de İstanbul'da Firuzağa Mahallesi'nde doğdu. Çocukluk yıllarını Şehzadebaşı'nda, sonradan yıkılıp yerine Letafet Apartmanı yapılan dede konağında geçirdi. Göbek adı Osman'dır. Sermed, ebced hesabıyla Kamerî takvimden doğum yılı olan 1304'ü gösterir. Pangaltı Harbiye Mektebi'nin Erkân-ı Harb sınıflarına 25 yıla yakın topçuluk ve askerî tarih dersleri veren, Askerî Müze'yi kuran Ahmed Muhtar Paşa'nın oğludur. Annesi Fatma Kevser Hanım, *Hanımlara Mahsus Gazete*'de F. K. imzasıyla makaleler yayımlamıştır. Erkân-ı Harb Feriki Âbid Paşa'nın kızıdır. Anne tarafından dedesi 1270'te Silistre'yi müdafaa eden, sonra müşirlikle Umum Rumeli Kumandanı olan Mehmed Rifat Paşa'nın torunudur. Kevser Hanım, oğlu Sermet Muhtar'dan iki yıl sonra vefat etmiştir. Sermet Muhtar Alus, hem babası hem dedesi cihetinden çocukluğunu Osmanlı saray terbiyesi ve bürokrasisine tanıklıklar ile geçirmiştir.

İlk ve orta tahsilini hususi öğretmenlerden aldığı derslerle tamamladı. Annesinin amcası, Kur'an-ı Kerim, tecvid ve ilmihal hocası Çarşambalı Hasan Tahsin Efendi; hafız, hacı, huzur hocalarından ve kürsü şeyhlerindendi. Hikemiyatta, fıkıhta ve Arapçada ve Mesnevi şerhinde üstat kabul edilirdi. Alus, Fransızca ve Almancayı erken yaşlarda öğrendi. Üsküdarlı Ali Rıza Bey'den resim dersleri aldı. Matbuata, kaleminden önce resim ve çizimleri ile girdi. Tefrika edilen pek çok romanını kendisi resimledi. İlk eğitimini mahallelerinde, evlerinin karşısında bulunan Firuzağa Camii'nin imamı Hacı Hafız Mustafa Efendi'den aldı. Ailenin Anadolu yakasına taşındığı yıllarda, civar komşularından Vezneciler'deki Şemsü'l-Maarif'in kurucusu ve müdürü Selanikli Abdi Kâmil Bey'in Göztepe'deki Mekteb-i Latif'ine devam etti.

Çocukluk yıllarında Ahmed İhsan'ın Jules Verne çevirilerini iştahla okudu. Bu kitapların resimsiz olarak çıkarılmasını çocuk yaşta sorguladı. Bunlar her evde okunduğu gibi Alus'un anneannesinin de elinden düşmüyordu. Kendisi de henüz elifbeye başlamadan bu kitapların resimlerine bakarak okumaya merak saldı. Okuduğu ilk kitap Ahmed İhsan'ın tercüme ettiği *İki Sene Mektep Tatili* kitabıydı.

Çocukluğu babasının devlet ricaline mensup olmasından dolayı askerî erkân arasında geçti. Onun eğitim hayatının ve karakterinin şekillenmesinde aile dostlarının da payı büyüktü. Dedesinin ve babasının yabancı dostlarından kendisine de hediyeler geldi. Belçikalı, askerî muharrir, Türkçe de dâhil 12 dil bilen General Neyt, her yıl Brüksel'den Sermet Muhtar'a kitaplar gönderdi. Bu kitaplardan, Kongo ülkesine, Orta Afrika'daki Ruwenzori dağlarına ve Okyanusya adalarına dair olan birkaçını yıllarca kütüphanesinde tuttu.

1905 yılı Eylül ayında, Mekteb-i Sultanî'nin son sınıfına imtihanla girdi. 1906'da diploma aldı. Galatasaray'dan sonra Mekteb-i Hukuk'a devam etti. Burada öğrenciyken haftalık mecmualarda Necdet müstearıyla küçük hikâyeler yayımladı. 1908'den sonra Galatasaray'dan arkadaşı Osman Kemal ve Mekteb-i Hukuk'tan arkadaşı Said Hikmet'in çıkardığı *el-Üfürük* adlı mizah gazetesine karikatürleriyle destek oldu. *Davul* gazetesinde de bazı yazıları ve karikatürleri yayımlandı. Erken yaşlarda öğrendiği Fransızca sayesinde Paris'te çıkan *Illustration* mecmuasının fasiküllerini derledi, bunun tesiriyle telif ve tercüme eserler kaleme aldı. *Helâl Mal* adlı adaptesi Muhsin Ertuğrul'un *Temaşa* gazetesinde tefrika edildi. Kitap olarak da basıldı. Yusuf Ziya Ortaç ve Faruk Nafiz Çamlıbel'le çeşitli oyunların adaptesinde bulundu. Bu oyunların bazıları Muhsin Ertuğrul tarafından sahnelendi.

Rumeli Orduları Müşiri Hakkı Paşa'nın torunu, Dr. Rüştü Bey'in kızı ve şair Necdet Rüştü Efe'nin kız kardeşi Semiha Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Alus'un tek çocuğu Elhan doğdu. Elhan Türsan, 1939 yılında evlenene kadar babasıyla yaşadı. 1996 yılının Aralık ayında vefat etti. Sermet Muhtar Alus'un, kızına "Elhân-ı Şita" şiirinden ilhamla isim koyduğu bir hakikatse de onun edebiyat meclislerinde uzun soluklu kaldığı hakkında kesin bir kanaate varmak mümkün değildir. Buna mukabil edebiyatçılarla olan dostluklarında birtakım hatıraları da naklettiği görülür. Göztepe yıllarında Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Selami İzzet, Vâlâ Nureddin, Mecdi Sadreddin'i tanıdı. Sermet Muhtar'ın gündelik edebiyata ve edebiyat topluluklarına olan yakın ilgisi birkaç yazısında anlattığı edebiyat hatıraları dışında görülmez. Yazılarında ve romanlarında devrin edebiyatını yakından takip ettiği görülür; ancak edebiyatçılardan dostluk kurduğu kişiler ya da katıldığı meclisler oldukça azdır. Bu sebeple "Meşrutiyet'ten Evvel Edebî Sohbetler ve Tahsin Nahid'in Evinde İçtimalar" yazısı Alus'un biyografisini inşa etme sırasında dikkate değer malzeme sunar.

Hayatının uzunca bir devrini varlık içerisinde geçiren Sermet Muhtar Alus'un yazılarından maişet kaygısı yaşayıp yaşamadığı anlaşılmaz. Ancak, 1920'lerin sonundan itibaren eski ihtişamını kaybeden ailenin geçim sıkıntısı yaşadığı, Alus'un da bunun üstesinden gelmek için çokça telif yazı kaleme aldığı görülür. 1920 yılında basılan *Musée Militarie Ottoman Guide*'ın kapağında "Umur-ı Fenniye ve Tarihiye Kâtibi" ifadesi yer alır. Müzede Fransızca ve Türkçe rehberler hazırlamış babası Ahmet Muhtar Paşa'nın 1926'da vefatından sonra bu görevinden ayrılmıştır. Daha sonra bir memuriyette ya da başka bir işte düzenli olarak çalışmamıştır.

Sermet Muhtar Alus'un asıl yazı faaliyetleri 1931 yılından sonradır. Bu tarihten vefat ettiği yıl olan 1952'ye kadar pek çok yazısı *Akşam* gazetesinde çıktı. Yaşadığı yıllar, Türk edebiyatının modernleşme ve çözülme yıllarına denk geldiği hâlde, gençliği ve olgunluğu yeni akım ve edebî heyetlerin tesis edildiği bir devirde geçmesine rağmen Alus'u bunların içerisinde göremeyiz. Alus, hayatının son yıllarında Taksim'de bir apartman dairesinde yaşadı. Geçirdiği kısa bir hastalık neticesinde 20 Mayıs 1952'de vefat etti. Ölüm sebebi olarak kalp krizi teşhisi konmuştur. Cenaze namazı 30 kişiden daha az bir cemaat tarafından Beyazıt'ta kılındı. Silivrikapı Mezarlığı'nda babası Ferik Ahmed Muhtar Paşa' nın yanına defnedildi.

Ardında kitaplaşmış ya da tefrikada kalmış onlarca roman, hikâye, piyes ve eski İstanbul'u anlatan binlerce yazı bıraktı.

YAKUP ÖZTÜRK. 1985'te Üsküdar'da doğdu. İstanbul'da Türk Dili ve Edebiyatı ile Felsefe alanında lisansını tamamladı. Farklı gazete ve dergilerde muhabirlik yaptı, yayınevlerinde çalıştı. Sermet Muhtar Alus'un Eserlerinde İstanbul başlıklı teziyle doktor unvanı aldı. 2013'te Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi oldu. Hâlen aynı bölümde öğretim üyesidir. *Memleket Mektep Meclis Arasında Bir Hayat Faruk Nafiz Çamlıbel* (2017), *Bozoklu Osman Şakir'in Musavver İran Sefâretnâmesi ve Fatih'ten 1914 Kuşağı'na Türk Resim Sanatı* (2018), *Türkçeye Adanmış Bir Ömür Nihad Sâmi Banarlı* (2022), *Muhalif, Bürokrat, Şair Ziya Paşa* (2023) telif eserleridir. Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi*'ni (2019) hazırladı.

İÇİNDEKİLER

HAZIRLAYANIN NOTU 9
ALUS'UN DÜNYASI VE TAKSİM'DEN GALATASARAY'A 11

1. Bölüm
DÜNDEN, BUGÜNDEN

Şair 20
Türkçe Muallimi 21
Sinir Hekimi 22
Tiyatro Artisti 23
Kitapçı ve Tâbı 25
Kadın Hanende 27
Hanende 28
Galatasaray Lisesi Müdürü 29
Tiyatro Aktörü 30
Operatör 32
Şık Erkek 33
Şık Kadın 36
Ev 39
Mahalle Bekçisi 42
Artist 44
Arzuhalcılar 46
Müdür 49
Taşıt 52
Hokkabaz 54
Göksu Testisi 57
Çaylak Ali 59
Sokak Köpekleri 61
Kiralık Köşk 64
Mangal 68
Unkapanı Köprüsü 70
Vapurlar 72
Kira Arabası 75
Suadiye 78
Galatasaray Sultanîsi 83
Sırık Hamalları 86
Kadın Kıyafetleri 89
Fes 92

Ayakkabılar 94
Bıyıklar 96
Gözlük 98
Kurban Bayramı 100
Lokanta 102
Nişan Merasimi 104
Komşu 107
Kalem 110
Berber 112
Çay 114
Müdürün Daireye Gidişi 116
Kahve 118

2. Bölüm
MÜSTAKİL YAZILAR

Taksim'den Galatasaray'a 123
Eski Zamparalar 125
Eski Yalılar 130
Kâğıthane 135

3. Bölüm
HİKÂYELER

Dönek Adam 143
Bir Evlenmenin Hikâyesi 147
Sofu Adam 151
15 Yılın Azizliği 155
Boşuna Nefes 158
Rönar Arjante 161
İsim Gününe Hazırlık 164
Nezir Bey'in Karısı 167
Pembe Mektup 171

HAZIRLAYANIN NOTU

Amcabey 5 Aralık 1942'de birinci sayısını çıkarır. Kapak dâhil dört sayfa, haftalık bir dergidir. 27. sayıya kadar sahibi Şevket Rado'dur. 28. sayıdan itibaren derginin idaresi ve sahipliği Sermet Muhtar Alus'a geçer. Alus'un, *Amcabey* dergisinde 1943 yılı Şubat ayından derginin son sayısının çıktığı 25 Mart 1944 tarihine kadar yazıları görülür. Ömrü mahdut *Aydabir*'de yazdıkları ise nicelik bakımından daha sınırlıdır.

KİRALIK SAHİFE

Bu sayı için kiralıyan : Sermet Muhtar Alus

TAKSİM'DEN GALATASARAY'A..

Aşkın göz çapakları - Tramvay yasakları klavuzu!-
3 saatlik radyo gazetesi ! - Hâzım meyhanesi ! -
Butak pastahanesi ! - 40 ncı Yerli Mallar Sergisi !

Sermet Muhtar Alus'un kitabımıza da isim olan "Taksim'den Galatasaray'a" yazısı 20.11.1943 tarihinde *Amcabey*'de yayımlanmıştı.

Alus'un "Taksim'den Galatasaray'a" başlığıyla yayımladığı az sayıdaki ütopik yazısından birini bu kitabın adına taşıdım. Burada *Amcabey* ve *Aydabir*'de yayımladığı yazıları bir araya getirilmiştir. Üç bölüme ayırdığım bu yazıların ilkinde dergide köşenin adı olan Dünden, Bugünden başlığı altında Sermet Muhtar Alus'un meslek, tipler, hayvanlar, taşıtlar, semtler, evler, mimari yapılar, bayram ve merasimler ile eşyalar üzerine geçmiş zamanların tanıklığında yazdıklarına uzun bir süre Cemal Nadir Güler'in yazılarının eşlik ettiği görülecektir. Sözgelimi ilk yazıda gazetecilerden Ahmed Mithat

Efendi'yi Alus, Ahmet Emin Yalman'ı Güler anlatır. Son yazılara doğru Güler yerini birkaç yazıda Hikmet Feridun Es'e bırakacaktır. Mukayeseli ve bütünlüklü olması bakımından kitapta Alus'un birlikte hareket ettiği imzalar da yer almıştır. Dünden, Bugünden başlığı dışında kalan müstakil yazılar ikinci bölümü oluşturur. Kitabın üçüncü bölümü ise iki dergide de karşımıza çıkan küçük hikâyeleri bir araya getirir. Mezkûr dergilerde yayımlanmış küçük birer roman hacmindeki mizahi tefrikaları *Şahende Hala* (18 sayı) ve *Banker Arif* (29 sayı) bu kitabın haricinde tutulmuştur. Dipnotların tamamı bana aittir. Yazılar üzerinde küçük imla müdahaleleri dışında herhangi bir tasarruf söz konusu değildir.

ALUS'UN DÜNYASI VE *TAKSİM'DEN GALATASARAY'A*

Sermet Muhtar Alus'un *Amcabey ve Aydabir*'deki yazıları *Taksim'den Galatasaray'a* adıyla ilk defa bu kitapta bir araya getiriliyor. Alus'un az sayıdaki dergi idareciliğinin de numunelerinden olan *Amcabey*'de, yazarın farklı yıl ve mecralarda kullandığı "Dünden, Bugünden" ya da "Bugünden, Dünden" üst başlıklarının hâkim olduğu yazılarla karşılaşırız. Alus, geçmiş zamanın tanıklığı ile eşya, insan ve muhit üzerindeki değişimi, başkalaşmayı devrin önemli muharrirlerinden Cemal Nadir Güler'le anlatır. Kendi çocukluk ve gençlik yıllarından aldığı bir eşya, yazıların yayımlandığı yıl yerini neye terk ettiyse bir şimdiki zaman-geçmiş zaman mukayesesi yapılır. Bunların yanında müstakil yazılar biçiminde değerlendirebileceğimiz "Eski Zamparalar", "Eski Yalılar", "Kâğıthane" ve kitaba adını veren "Taksim'den Galatasaray'a" yazıları eski İstanbul hatıralarıyla örülü bir çerçeve çizer. Kitabın son bölümündeki kısa hikâyelerde de mizah, yanlış anlaşılma ve kadın-erkek ilişkileri ile anlatılır.

Taksim'den Galatasaray'a kitabında yayımlanan yazılar 1930'ların ortasından 1940'ların ortasına bir sürece yayılır. Bunlar Alus'un artık hem İstanbul yazılarında hem de edebî kimliğinde kemale erdiğinin işaretleridir. Bu eserlerin tamamında eski İstanbul'un gölgesi hâkimdir. Alus, geçmiş zamanların İstanbul'unu ve insanlarını anlatmak için edebiyatın türleri arasında bir salıncak kurmuş gibidir. Çocukluğunun, gençlik heyecanlarının yansımalarını karanlığa terk etmemek arzusu onu daima tahrik eder. Bundan olsa gerek okuduklarımızın ne kadarı gerçek ne kadarı kurgu anlamakta zorlanırız. Bunu tespit etmek biyografi yazarlarına kalsın. Biz burada soluksuz bir cümbüşün inip çıkan nağmeleri, bazen gürültüsü arasında ihtişamlı bir dil zevkine, biraz daha üzerinde durulsa orijinal bir roman kahramanına dönecek tiplerin ayrıntı sarhoşu bir üslupla anlatılan dünyalarına yol alırız.

Amcabey

Cilt: 1 — Sayı: 1

5 BirinciKânun 1942 Cumartesi

CUMARTESİ GÜNLERİ ÇIKAR SİYASİ MİZAH GAZETESİ

İDARE YERİ: Cağaloğlu yokuşu, Amcazade sokağı No. 25. Telgraf: AMCABEY - İstanbul. Posta kutusu: 555 İst.

Müdürü: CEMAL NADİR GÜLER

Fiatı her yerde 7,5 kuruştur.

Abone: Yurt içi: Bir senelik 500, Altı aylığı 275 Ku. Yurt dışı: Bir senelik 600, Altı aylığı 350 Ku.

Dar boğaz

Bacak!..

Yola çıkarken..

Olağan Hâl

Paydos borusu!

Frenlere dikkat!..

Sermet Muhtar Alus'un bir dönem sahibi olduğu *Amcabey* dergisinin ilk sayısı 05.12.1942 tarihinde çıkmıştı.

Sermet Muhtar Alus'un *Amcabey* serüveni 1931'de yazmaya başladığı ve adıyla özdeşleştiği *Akşam* gazetesindeki istikrarının elbette çok uzağındadır. Ancak yaklaşık 20 yıl her gün, hatta bazı günler birden çok gazetede yazısına rastladığımız Alus, *Amcabey*'de de düzenli bir yazı macerası geçirmiştir. Derginin bir dönem sahibi ve idarecisi de olmuştur. *Akbaba, Aydede, Aydabir, Hafta, Resimli Tarih, Yedigün* gibi süreli yayınlarda yazdıklarıyla üretken yazı hayatının her açıdan yansımasını *Amcabey* sayfalarına düşürmüştür. Çocukluğu ve ilk gençliği aileden kaynaklı bir biçimde İstanbul'un kalburüstü muhitlerinde, seçkin kimseler arasında geçmiştir. II. Abdülhamid'in muayedelerini çocuk gözleriyle Yıldız Sarayı'nda temaşa etmiştir. Osmanlı bürokrasisinin, devlet idareciliğinin çok eski zamanlardan taşıdığı terbiyeyi önce özel hocalardan, sonra İstanbul'un büyük okullarından aldığı eğitimle daha anlamlı hâle getiren bu kalemin *Onikiler* gibi İstanbul'un en serseri, başıbozuk, anarşist mahalle kabadayılarını anlattığı bir roman kaleme alması şaşkınlık sebebidir. Sermet Muhtar Alus'u diğer İstanbul yazarları arasından çekip alan da budur. Onda Türkçenin bütün ihtişamını görebileceğiniz bir üsluba argo sözlüklerinin dahi karşılık vermekte zorlandığı bir sokak dilinin eşlik etmesi şaşkınlığı gittikçe artırır.

Sermet Muhtar Alus, medeniyet, kültür, tarih İstanbul'unun yazarı değildir. Onda Ahmed Cevdet Paşa'nın, Yahya Kemal'in, Tanpınar'ın, Tahirü'l-Mevlevî'nin İstanbul'unu göremeyiz. Ne kendisi ne kahramanları bu yazarların, şairlerin terennümü olan ahengi teneffüs etmeye gönüllü değillerdir. Süleymaniye Camii, Alus'ta sadece Ramazan aylarında güzel sesli hafızlara hayran kadınların mukabele dinlemek için uzak semtlerden geldikleri bir mabet olmaktan öteye gitmez. Alus'ta hayat bütün canlılığıyla yaşar. Arka sokakların insanı günahın hazzına davet eden riyakârlığını, dolandırıcılığını, düzenbazlığını, kadın erkek münasebetlerini, yazdığı her satıra dolarken ihmal etmediği bir şey vardır. O da kendisinden sonra yok olup gideceği korkusunu yaşadığı İstanbul'dur.

Sermet Muhtar Alus için bir mirasyediydi demekten imtina etmiyorum. Kitabın başında kısa biyografisini verdiğim Alus, düzenli bir işte hiçbir zaman çalışmamış. Babasının nüfuzuyla bir ara Askerî Müze'de görünüyor. Hepsi o. Yazdıklarını okurken öyle uzun uzadıya bizi yormadan bütün hikâyelerinde, yazılarında kahrama-

Sermet Muhtar'ın yazdığı *Aydabir* dergisine ait bir kapak.

nın kendisi olduğunu anlıyoruz. Yüksek Kaldırım'dan Tünel'e çıkarken bugün enstrüman mağazalarının olduğu sokakta, bir dükkânda çalışan Rum kızlarına âşık genç, Sermet Muhtar'dan başkası değildir. Karaköy'ün balozları, Mama'nın, Fenerbahçe'nin mesireleri onundur. Ancak bu tatlı hikâye belli ki yaş ilerledikçe, eldeki sermaye tükendikçe Alus'a yeni bir düzen dayatmıştır. Para kazanacak, geçinecek, Beyoğlu'ndaki dairesinde iyi ya da kötü bir hayat sürdürecektir. Yazdıklarından Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızca bilgisinin son derece ileri seviyede olduğu görülüyor. Rumca ve Ermeniceden de behredardı elbette ancak onları öğretecek, okutacak bir iklim artık İstanbul'da yoktu. İyi bildiği dilleri bir derse çevirip para kazanmayı düşündü mü bilmiyoruz. Hayatını az çok bir zemine oturtabildiğim Alus'un bir öğretmen disiplinine girebileceği de mümkün görünmüyor. Yaşamak için bildiği en iyi işi yapacaktı. O da İstanbul'u yazmaktı.

II. Meşrutiyet senelerinde irili ufaklı birkaç dergide imzasına rastladığımız Alus matbuata önce çizimleriyle giriyor. Resim eğitimi aldığı biyografisinden sabit olsa da yazılarının hemen çoğunu kendi resim ve desenleriyle süslediğini görerek onun ileri derecede resim kabiliyeti olduğunu söylemek mümkün. Bu kitapta kullandığım ve dergi sayfalarından aldığım görsellerde S. imzasını attığı fark edilecektir. Ancak ilk matbuat faaliyetlerinden sonra 1931'de

Akşam gazetesinde yazmaya başlayana kadar süreli yayınlarda Alus imzasına ciddiye alınacak seviyede tesadüf etmiyoruz. Onu kırklı yaşlarının ortasında yeniden yazmaya sevk eden âmilin geçinmek endişesinden kaynaklandığını söylemek ne derece yeterli olur bilmiyorum. Bu ihtimalin kuvvetli olduğu aşikâr, ancak zihnimi kurcalayan bir başka husus daha var.

Cumhuriyet Türkiye'sinde İstanbul terk edilmiş bir harabeden farksızdı. Rejimin yeni gözdesi Ankara, eskinin, köhnenin, hilafetin, saltanatın payitahtı İstanbul karşısında çorak bir arazinin ortasında inatla, ısrarla, aşkla inşa ediliyordu. Devleti idare edenlerin Cumhuriyet senelerinde neredeyse hiç ziyaret etmedikleri bu şehir, günden güne imardan, ihyadan nasipsiz bir biçimde yaşamaya çalışıyordu. Bu nasipsizliğinin karşısında sadece binalar, Boğaziçi'nde kayıklar, yamaçlarda korular, sokaklarda hayvanlar, çarşı pazarda insanlar, mahalle aralarında camiler yalnızlaşmıyordu. Aynı şekilde bu şehrin yüzlerce yıllık folkloru, yemesi, içmesi, müziği, kıyafeti de unutuluyordu. Sermet Muhtar Alus'u bir anda kalem kuşanarak 20 yılın her günü sayfalar dolusu gazete yazısı, roman, hikâye, piyes, ansiklopedi maddesi yazmaya sevk eden Ankara karşısında İstanbul muhafazası olsa gerekti. 1930'lardan 1950'lerin başına Türk matbuatına şöyle bir göz ucuyla bakmak bile Ankara'nın hükümranlığını, gazetecilerin, hatta edebiyat dergicilerinin başkentten çıkmadığını, her birinin milletvekili olmak için sıra beklediğini görmeye yeter. Antolojilerin, ders kitaplarının, okul müfredatlarının yeni Türkiye idealiyle dolu olduğunu, devrimlerin önce hanedanı, sonra hanedan dilini tasfiye ettiğini bilmeyenimiz yoktur. Sermet Muhtar Alus'un binlerce yazısında bir satır dahi olsa bu yeni Türkiye'den bahis olmaması ne ile açıklanabilir? Cumhuriyet politikalarının reddettiği bir dünyayı, insanları ve dili ile anlatmak kaygısı Alus'un İstanbul yazılarını ekonomik gerekçelere dayandırmakta elimizi az da olsa zayıflatıyor. Bunların, Alus külliyatı şekillendikçe okurun takdir etmekte zorlanmayacağı iddialar olduğunu bilmek içimi ferahlatıyor.

Taksim'den Galatasaray'a, tekrarlamak pahasına ifade edilmelidir ki Alus'un inşa etmek istediği İstanbul'un bir numunesi olarak okur karşısına çıkarılıyor. Hem türler arasındaki renkliliği görmek hem

de dil, üslup ve muhteva bakımından Alus'un İstanbul'unu sergilemek için birbirinden farklı yazılardan bir araya geliyor.

*

Sermet Muhtar Alus'un ardında uzun yıllardır gazete ve dergi koleksiyonları tarıyorum. Gördüklerimin her satırını hayranlıkla okudum. Gözden uzak bu İstanbul yazarının elbette tanıyanları, hayranlık derecesinde okurları vardı. 2000'lerin başında birkaç kitapla hatırlanması dışında ne yazıları bir araya getirildi ne de romanları yeniden basıldı. Alus'un bıraktığı bu ihtişamlı mirasın mahrum kaldığı bir okurluk, onu yakından tanıyanların içinde sızıdır. İstanbul'un sivil tarihini yeniden konuşmamızı sağlayacak Sermet Muhtar Alus eserlerini; hem gazete yazılarını hem de eş zamanlı olarak, basılmış ya da tefrikada kalmış romanlarını kitaplaştırarak külliyat hâlinde yayımlamak için yola çıktık. Bu uğurda İstanbul'a vefa anlamına gelen söz konusu külliyatın hayat bulmasında Ötüken Neşriyat'ın değerli editörleri Göktürk Ömer Çakır ve Oğuzhan Murat Öztürk'ün tecrübesi, yol açıcılığı, kolaylaştırıcılığı heyecanımı katladı, yorgunluğumu hafifletti. Kendilerine müteşekkirim. Bir külliyat hazırlamanın, bibliyografya yayımlamanın zorluğunu biliyorum. Buna cesaret edenlerin, bu iddiayla yazanların da gizli hayranıyım. Kitaplaşacak eserlerde gözden kaçan eksik yazılar, künye hataları olabilir. Okurun anlayışını beklerim. İhmal edilen ne varsa tespit edildiği takdirde gelecek kitaplarda tamamlanması için tereddüt göstermem. Sermet Muhtar Alus'un ruhu şâd olsun.

Yakup ÖZTÜRK
Bilecik, Aralık 2022

1. BÖLÜM
DÜNDEN, BUGÜNDEN[1]

[1] *Amcabey*'de "Dünden, Bugünden" başlığı altında yayımlanan yazıların her bir başlıktaki ilk yazısını Sermet Muhtar Alus, ikincisini Cemal Nadir Güler yazmıştır. Güler'in haricindeki imzalar dipnotla gösterilmiştir.

GAZETECİ[2]

Ahmet Midhat Efendi

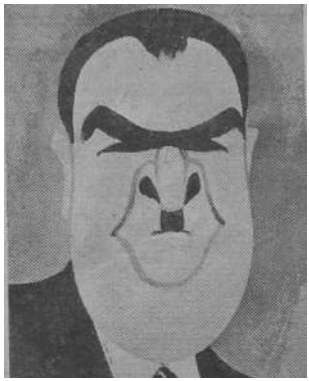

Uzun boylu, pehlivan yapılı, derbeder hâlli, gençliğinden beri koca sakallı, yorulmak nedir bilmez bir gazeteci ve muharrirdi.

49 yaşında iken yaptığı Avrupa seyahatini *Avrupa'da Bir Cevelan* isimli kitabında anlata anlata bitiremez!

Danimarka'dan 35-40 kilometre karşıdaki İsveç kıyısına geçtiği sırada sallantıdan vapurdakiler sergi gibi serilmişler. Hiç umursamayan hazretin yiyip içip dürbünle etrafı seyredişine bakakalmışlar!

Daha görmediği diyarları da dolaşacakken memleket hasreti, çoluk çocuk iştiyakı yüzünden İstanbul'a kapağı atmış!

Ahmet Emin Yalman

Yaratılıştan gazeteci ve muharrir olan Yalman, ufak tefek yapılı, kara saç, kara bıyıklı, giyimine kuşamına tîrandaz,[3] taş çatlasa kırkında gözükür maşallah!

Uçaklar içinde çöller, kıtalar, okyanuslar aşarak yeni dünyayı boylayıp yine aynı yoldan 50.000 kilometreyi çırptıktan sonra dönüvermek dile kolay!

Bu kadar yerinde durmazlıktan sonra artık evinde oturup uslu uslu makaleler çiziktireceğini pek akıl almaz. Üstadın yine bir yolunu bulup selameti seyahatte bulacağına hiç şüphe etmemelidir!

---

2 *Amcabey*, 9 İkincikânun 1943.

3 Tîrendaz: Temiz ve zarif giyinmiş (kimse).

2. BÖLÜM
MÜSTAKİL YAZILAR

TAKSİM'DEN GALATASARAY'A[1]

1953 yılındayız. Mevsimlerden yaz, günlerden Pazar, vakitlerden saat 21. Gürültülü, patırtılı bir gece; avaz avaz bağır burnunun dibindeki muhatabın işitebilirse aşk olsun.

Taksim Meydanı'ndan Galatasaray'a kadar birlikte yürüyelim. Meydan şimdikinin on misli genişlemiş. Abidenin bir tarafında 30 katlı bir bina: Kristal Palas! Her katı şıldır şıldır aydınlık, meşhur doktorlarımızın kabineleri. Hepsinde keyifler yerinde, işler tıkırında. En üst katı safi billur, kristalize camdan mamul bir gazino. Burada zamanın en meşhur ses sanatkârı Sevda, icra-yı terennüm etmede! Refakat edenler, bayanlardan: Tülin Duyguluses, Çiğdem İçlises, Sevil Bülbülses, Suzan Şakar. Baylardan: Demir Başses, Çelik Özlüses, Kaya Davudîses. Geçen devrin ünlü musiki üstatları Sabahattin Pınar[2] ve Sadettin Kaynak'ın klasik eserleri ile yeni bestekârlardan Tekin Fıskiye, Çetin Arteziyen'in şarkıları alkış toplamada...

Kristal Palas'ın tam karşısında 29 katlı Halk Palas. Terasında halk gazinosu sinek avlamada. Bu gazinonun hâlâ topu atmadığına sen de şaş, ben de. Onun bitişiğinde Taksim sineması. Filmlerden Mısır'ın ses kralı Abdülvahid'in "Aşkın Göz Çapakları" isimli Türkçe dublajı. Üç aydan beri oynadığı hâlde kapının önü bilet almak için itişip kakışan, ayılıp bayılan insanlarla dolu.

Sıraselviler Caddesi, Prost'un[3] planına göre ağaçlandırılmış. Sağlı sollu boyu eflâke ser çeken[4] servilerle donanmış. Meydanın ortasında kumbaralı saat yanıyor. Etrafında dünyanın dört bucağından kalkıp gelen seyyahlar, tarihî kıymeti haiz bu dakik saati hayran hayran tetkik etmede, gelen geçen yolcular saatlerini ayarlamada. Söylendiğine göre Greenwich bile ayarını bu saatten alıyormuş. Saatin altındaki bekleme yeri hınca hınç dolu. Tramvay beklemekten ayaklarına kara sular inen inene... Herkesin elinde "Tramvay Ya-

---

1 *Amcabey*, 20 Sonteşrin 1943.

2 Selahattin Pınar.

3 Henri Prost (1874-1959): Mustafa Kemal Atatürk'ün özel davetiyle Türkiye'ye geldi. 1935 ile 1951 yılları arasında İstanbul'un nazım planını hazırlayan Fransız mimar.

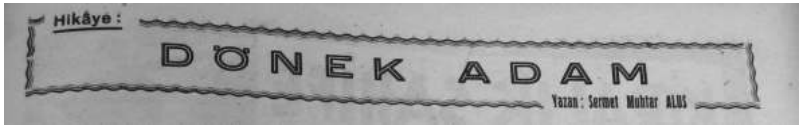
4 Eflâke ser çekmek: Çok yükselmek, çok yüksek olmak.

3. BÖLÜM
HİKÂYELER

DÖNEK ADAM[1]

Bay Sabri Dönmez, takındığı soyadının tamamıyla tersi bir adamcağızdı. Onun kadar kararsız, sebatsız, dönek bir kimse dünyada bulunmaz. Dünya kuruldu kurulalı da eşi emsali yer yüzüne gelmemiştir. Benzeri hiçbir diyarda, hiçbir memlekette görülmemiştir. Anlatayım da görün:

Mesela, karısı her günkü gibi erkenden kalkmış. Sac mangalı yakıp üstüne bakır ibriği sürmüş. Ayıp değil a, evlerinde havagazı yok; estağfirullah var, var ama cepleri yufkaca ve şirkete para dayandıramadıkları için, ana borusundan kesik. Ortalıkta petrol kıt olduğundan gaz ocağı da mutbağın[2] rafında bir kenara atılı. Hatun sofada öteyi beriyi toplamakla meşgul.

Bay Sabri de sabahleyin uyanınca karyoladan el çırpış ve bağırış:

"Hu! Hanım, gazeteyi getir!"

Kadın, müvezziin[3] kapı aralığından taşlığa soktuğu gazeteyi almaya inerken, tekrar avaz:

"Dur dur, getirme. Gözümü açar açmaz, uyku sersemliğim geçmeden gazetenin sırası değil; aşağıki odada okurum!"

Yataktan çıkınca:

"Kalın hırkam nerede?"

Hemen ardından:

"Yok yok, hava sıcak, ağır, lodos galiba? Hayırlısı ince hırkam!"

Aşağı inip, desturun heladan çıkar çıkmaz:

"Çabuk kahvemi!"

Muslukta ellerini yüzünü yıkarken:

---

1 *Amcabey*, 5 Şubat 1944.

2 Mutbak: Mutfak, matbah.

3 Müvezzi: Gazeteleri abonelere dağıtan veya sokak sokak dolaşarak gazete, dergi, destan vb. satan kimse